

Munca asupra „Tragediei optimiste”

Tragedia optimistă de Usevolod Vișnevski ocupă un loc important în istoria teatrului sovietic. Scrisă între anii 1932—1934, piesa este dedicată luptei pentru triumful Marelui Octombrie.

Lucrarea lui Vs. Vișnevski a rezistat încercării timpului. Ea se menține statornic proaspătă în repertoriul teatrelor sovietice și figurează deopotrivă, astăzi, și în repertoriul multor teatre din democrațiile populare și din alte țări.

Publicăm mai jos câteva documente — mărturisiri ale dramaturgului privind munca la piesa Tragedia optimistă. Materialele fac parte din arhiva Vișnevski, aflată în păstrarea soției scriitorului, S. K. Vișnevețkaia.

Din Leningrad

Moscova, pasajul Teatrului de Artă 2,
ap. 28
Vișnevețkăi¹

Găsit o formă deosebit de ascuțită pentru o nouă piesă despre moarte. Imn marinarilor.

9 ianuarie 1932.
Primele contururi ale
Tragediei optimiste...²

9 ianuarie 1932, scara³

Astăzi apucase să amurgescă și a început dezghețul. Pe cheiurile Nevei stăruie umezeala. Au trecut ostași intonând un marș — o veche melodie. M-am gândit la război și, plin de înfrigurare, am găsit — după multe și complicate tatonări, citind pe Mghebrov⁴, gândind la „Război”⁵, cugetînd adînc asupra problemei morții (Tolstoi și alții) —

¹ Soția scriitorului

² Adăugat mai târziu de mîna autorului.

³ Însemnările au fost publicate fragmentar în Notele ce însoțesc volumul I al Operelor lui Vișnevski, Editura de Stat pentru literatură, Moscova, 1954, pag. 574—575.

⁴ După toate probabilitățile, Vs. Vișnevski se referă la A. Mghebrov, autorul cărții „Memoriile unui ofițer de artilerie”, ediția 1929.

⁵ „Războiul” — o epopee de Vs. Vișnevski.

rezolvarea piesei închinată celei de a 15-a aniversări a lui Octombrie. Piesa trebuie să fie patetică. Un imn. Marinarii — prin ei înșiși — rezolvarea unui lucru și mai mareț.

Mi s-au conturat câteva fragmente din piesă și, întocmai ca în 1929, când am văzut finalul la *Ultimul și decisivul*⁶, am intuit cu limpezime finalul piesei: moartea comandantului bolșevic. Un om de o forță colosală. Moartea i-o înfrumusețează ostașii marinari care se străduie să dea impresia că nu se întâmplă nimic deosebit... Vorbesc, glumesc... Comandantul moare încet, în larva glumelor și risului, ordonând (ordinul se transmite tuturor prin releu) ca toată lumea să ridă... Marinarii rid, risul crește într-una, atingând forța unui sălbatec și provocator hohot... Comandantul moare pe fundalul acestui hohot... Toți scot șepcile...⁷

*

Se împlinesc astăzi doi ani de când am început această muncă. Am luat cu mine arhiva privind *Tragedia optimistă*.

La 9 ianuarie 1932, încă mai intuiai confuz tema. Pe calea unei scrupuloase analize a celor realizate de mine până atunci și în special a piesei mele *În apus e război* (montată pe scena Teatrului Revoluției), am reușit să acced încetul cu încetul la această temă, care trăia în mine, dar pe care n-o sezisam până la capăt.

A trecut ianuarie, februarie, martie și, în fine, am simțit că trăiesc și că alături de mine trăiesc eroii mei, cu care vorbesc, mă plimb și dorm. E o bucurie nespuse de mare. Simțeam că am gândit un lucru puternic, mareț, dar care nu-mi este încă întru totul clar.

La 11 mai, planul era întocmit: avea să fie o piesă în 3 acte. Totodată începe să se înfiripe prima temă: „Femeia micuță“, discuțiile, tema luptei, a geloziei etc. Dar toate acestea, deocamdată, foarte confuz...

Ca să-mi pot alege, conform unui vechi obicei al meu, factori mai interesanți care să stimuleze „explozia“, am asistat la Teatrul de Artă la un spectacol cu *Zilele Turbinilor*. Rezultatul contactului cu „dragii de Turbini“ a fost o primă creionare a chipurilor oamenilor mei, care pe căi foarte complicate reușeau să pătrundă în lumea *Tragediei optimiste*.

În sfârșit, startul a fost dat: scriu despre comunismul de război.

Anii aceia sînt de neuitat, nu pentru că aveam între 12 și 20 de ani, ci fiindcă au luminat pentru înția oară bezna seculară în care trăia omenirea. Lucruri ca acestea nu se uită și nici nu se repetă. Scriu o epopee erocică: pe tema „Aurorii“, pe tema discuțiilor ce se purtau în acei ani, pe tema marinarilor-rătăcitori.

Am vizionat un cor de 100, 150 de persoane, care pornește în sunetele unui marș executat la armonică.

Corul salută sala: „Vouă celor de față, salut. Iar tu, ofițer alb ascuns aici în sală, privește, tu care ai scăpat de împușcare, deocamdată mai privește, pînă cînd...“

Este prima notație cu caracter emoțional, foarte crudă încă, pe care am transformat-o de zeci de ori pînă cînd am obținut ritmul poetic necesar.

Ceva mai încolo, apare dintr-odată o însemnare „Gara“. De ce tocmai Gara?

Mie mi se pare că această temă, care presupune o masivă aglomerare de oameni, de pasiuni, de vieți etc., nu este încă rezolvată la noi. Ea mă obsedează și-și va găsi rezolvarea, totuși, de astă dată în procesul muncii am lăsat-o deoparte.

Urmează apoi însemnarea „Un plîns, un rîcnet, o scrișnire zguduitoare...“ Este

⁶ *Ultimul și decisivul*, piesă de Vs. Vișnevski.

⁷ Autorul a modificat din cîteva ori finalul piesei. Varianta definitivă diferă de indicațiile cuprinse în aceste însemnări...

scos un om care poartă un guler alb în jurul gîtului. Careva îi spune: tu, ăla cu gîtul alb!

Întregul material pe care l-am avut la îndemînă intră în acțiune, iar tema începe să prindă viață.

Tema aleasă, îmi era foarte cunoscută. Transpunerea ei literară a fost începută cam prin anul 1924. Încetul cu încetul, pe măsură ce înaintam cu lucrul, materialul începea să se claseze. De-a lungul unui răstimp de 15 ani, fiecare frază din *Tragedia optimistă* își are strămoșii ei, iar personajele, fiecare în parte, apar în mai multe exemplare.

Zi de zi, imensul material se triază tot mai mult. Lucrez de asemeni și la *Prima brigadă de cavalerie*.

La 20 mai notez: „Valsul, balul de adio” — iar ceva mai încolo „Ofițerul și marinarul, tema caracterului”. Lucrez schițele preliminare. Ele se precizează cu timpul. Apoi începe o nouă fază care, în mare măsură, poate fi socotită realizată. Iată, spre exemplu „apariția femeii comisar, tragerea ei la sorti”. Noaptea, apariția ofițerului, discuția ei cu ofițerul și marinarii. „Cară-te, lasă-mă să dorm”. Urmează un moment de tensiune: cine va fi primul? „Care mai vrea să guste trup de femeie? Nimeni?”

Toate acestea reprezintă o primă schiță. Cînd se adună suficient material, munca se întrerupe și începe o fază calitativ nouă. Îmi strîng însemnările în mapă și plec la Flota Mării Negre, locul unde se petrece acțiunea dramei mele. Am navigat trei luni, alegerea echipajului fiind făcută după criterii speciale. Am navigat alături de viitorii elevi ai Academiei Militare. Erau vreo 30 de flăcăi. Puteam urmări zilnic comportamentul comisarilor; le-am cunoscut reacția în timpul unui incendiu izbucnit pe vapor. Am mai putut face și alte observații foarte interesante. Am urmărit cum reacționează tinerii marinari (care n-au cunoscut războiul) la exercițiile de alarmă aeriană. Aveam cu mine caietul meu de însemnări zilnice.

În această perioadă am primit o scrisoare de la Tairov și Koonen. Ea a grăbit ritmul muncii mele. Scriam zilnic. Despre cele scrise îmi vine greu să spun ceva, deoarece 90% din munca mea de atunci a căzut.

De fapt, erau consemnări fugitive ale unor spuse marinărești precum: „Revoluția? Ei, revoluția e treabă de bărbați, muierile n-au ce să se bage” și altele. Toate acestea s-au așternut pe hîrtie, au alcătuit materialul, pe cînd vaporul plutea de-a lungul țărmurilor Anatoliei, amintindu-mi de trecutele zile ale războiului... Această metodă de lucru s-a dovedit a-mi fi de ajutor; senzațiile precise pe care le încercau oamenii mi-au fost și ele de mare folos, iar în ce privește amintirile mele, acestea au devenit mai pregnante, mai precise...

Reîntors din călătorie, am început să fac ordine în însemnările mele.

Îmi venea foarte greu să lucrez. În literatura dinainte, viața era concepută ca o luptă cu soarta ș.a.m.d. Această temă tragică era foarte puternică, intensă, pe cîtă vreme eu intenționeam să scriu o tragedie optimistă.

Încercînd, așadar, să rezolv prima mare tragedie sovietică, trebuia să dărim o serie de practici înrădăcinate. Un pas făcut în această direcție a fost și căutarea unui nou titlu. Am vrut să numesc piesa *Trăiască viața*. Mai apoi, am aflat că există o lucrare cu un asemenea titlu și de aceea am renunțat la el.

Încetul cu încetul, a prins să se concretizeze chipul plastic al personajelor.

Materialul cules de mine era colorat în tonuri cenușii. Trebuia să le schimb. Mi s-a întîmplat o dată să văd pe țărm tineri marinari de 22—23 ani: se profilau negri, pe nisipul încins. Am simțit că aceștia sînt într-adevăr niște flăcăi zdraveni, unul și unul. Era în zilele olimpiadei flotei. Prin oraș s-au perindat patru mii de marinari. În

urma lor, întregul oraș aromea a sănătate. Asta mi-a dat o nouă cheie care mi-a permis să merg mai departe în realizarea masei cromatice a piesei.

I-am scris lui Tairov „Aprovizionați-vă! În spectacol să fie multă lumină, ne trebuie mult nisip, soare, ne trebuie marinari. Scrieți comandamentului, lui Voroșilov, să vi se dea 200 de echipamente complete“.

Mai târziu, tov. Tairov mi-a spus că scrisul meu era agitat și rîndurile mele trădau neliniște.

Am găsit muzica, ritmul și coloritul piesei. Iată și câteva episoade schițate. Iese sergentul: „Cine-i publicul acesta? Urmașii noștri. Viitorul nostru la care visam cîndva pe bordul vasului... ce interesant este să privești viitorul.“

Piesa a prins consistență încetul cu încetul. Figura anarhistului căpăta și ea contururi mai precise.

Îmi venea foarte greu să lucrez, deoarece mă apăsa din toate părțile materialul naturalist cules prin observație directă. În sud avusesem prilejul să întîlnesc la tot pasul combatanți ai vechilor lupte și fără voie, mă lăsam furat de firul istorisirilor lor. Îmi venea foarte greu să scriu. Într-o anumită măsură m-a salvat recurgerea la clasici. M-am dus la Cherson, am cutreerat cimitirul Nekropol. Pe lespede de pe mormîntul unui vechi oștean am citit inscripția următoare: „Trecătorule, bucură-te“. Am cercetat și muzeul. Am citit literatură clasică greacă și, în mod conștient, m-am îndepărtat prin toate mijloacele de presiunea exercitată asupra-mi de elementele naturaliste ale cotidianului, pentru ca astfel să pot ajunge la puritatea și economia tratării clasice a temei. Procedul mi-a ajutat în toate privințele.

De un mare folos mi-a fost muzica, precum și citirea unor materiale despre muzică. Foarte interesant, materialul lui Romain Rolland etc. Întîlnirea cu alte materiale m-a salvat și m-a ferit de „cotidianul“ de care e saturată o parte din dramaturgia noastră, m-a ferit de ceaiuri, mesteceni, samovare etc. Simțeam cum toate acestea se îndepărtau de mine.

Apoi mi-am concentrat toate gîndurile asupra anului 1932, anul avîntului și al realizărilor pe care ni le-a adus. Atunci s-a născut tema muncii militare în flotă, tema acestei minunate munci! Datorită ei am reușit să mă orientez mai precis în elaborarea piesei mele.

Am mai cercetat o dată tot ce am așternut în însemnări.

Se înțelege, pentru a putea scrie piesa, a fost nevoie să plec undeva, cît mai departe de orice fel de ședințe: de aceea am hotărît să „dezertez“. Ceea ce am și făcut, plecînd la Balaklava. Alegerea nu a fost întîmplătoare. La Balaklava există o școală de scafandri, iar meseria de scafandru o îmbrățișează tineretul puternic și sănătos. Împrejurarea aceasta mi-a dat un sentiment de forță și sănătate.

M-am instalat acolo și după ce am verificat și am gîndit totul, am scris piesa în patru zile. De sigur, era încă foarte crudă, așa că mai târziu a trebuit să finisez multe lucruri etc. Pentru această piesă am cheltuit un an și mai bine. Dar principalul a fost dus la capăt: piesa a fost scrisă. Am sosit la Moscova și am citit-o.

Lectura piesei mi-a rămas vie în minte. Mai ales aceea care a avut loc în cadrul colectivului Teatrului de Cameră. Am cunoscut o formidabilă bucurie artistică. Asemenea bucurie naște lucruri noi.

Mă frămînta responsabilitatea pentru tema apărării și mă neliniștea problema genului.

Artistul este dator a se socoti novator, revoluționar. Ni se tot spune în ironie „Inovatori, inovatori“. Da, sîntem inovatori!

...Astăzi se cere pusă problema căutării unei cotituri în artă. Vechea metodă bur-

gheză este acum foarte zdruncinată. A venit timpul s-o înlocuim cu o metodă a noastră — cu adevărat revoluționară.

Dar revin la piesa mea. Lectura ei a stîrnit multe păreri.

Am predat piesa în prima ei variantă editurii. Am vrut să predau lucrarea mea așa cum o realizasem. (E foarte important, deoarece această formă a ei reprezintă un document de creație.) „Criticați, hotărîți, comparați cu spectacolul“.

Ne-am obișnuit să lucrăm repede. Iar atunci cînd studiem munca aceluia de la care trebuie să învățăm, vedem limpede că ei au elaborat o primă variantă și o a doua și o a treia variantă a piesei. Diferitele variante ale uneia și aceleiași piese demonstrează că învățăm, căutăm. Și trebuie să învățăm !

A început apoi munca cu teatrul... Muncă serioasă, dar și anevoioasă. Se statornicise o atitudine de neîncredere în ce mă privește. „Ah, acest Vișnevski ! Intotdeauna...“ etc.

Știu că pot avea multe greșeli în muncă, — prea multă patimă, unele poticniri — dar cred în adevărul meu ! După ce am înlăturat — eu și teatrul — o seamă de piedici privind munca de creație, activitatea noastră s-a desfășurat în cele mai bune condiții.

Diversele elemente ale spectacolului începură să acționeze reciproc. Într-o astfel de acțiune reciprocă participă : autorul, regizorul, actorul și uneori pictorul-scenograf.

Am lucrat foarte bine și cu compozitorul Knipper. Eu începeam să caut melodiile și cîntam ceva cu voce joasă. Împreună cu el am găsit ce trebuia. În această muncă colectivă, minunată, plină de bucurie, grea și epuizantă nu-și poate afla loc vanitatea autorului, nu se poate vorbi de o practică conform căreia cuvîntul meu trebuie interpretat așa și nu altfel. Dacă autorul își dă seama că o formă superioară celei curat literare este pe pragul de a se naște — una clasică, muzicală, expresivă — el trebuie să-i meargă în întîmpinare orice s-ar întîmpla.

Sosirea lui Kliment Efremovici Vorosilov la repetiții mi-a prilejuit o mare bucurie. El a aprobat în întregime munca noastră.

Rezultatele îmi sînt clare de pe acum. Analiza lor trebuie amînată însă, ca să putem lua în considerare ce se scrie, ca să vedem totul etc.

Acum, în fața artiștilor de o nouă structură stă sarcina de a însufleți cu un tragicism vesel și optimist procesul de formare al noului om : nu prin lovituri de ciomag ci prin dragoste, în luptă, printr-o muncă nouă, care semnifică înlăturarea tuturor trăsăturilor vechi.

Tragedia optimistă reprezintă o etapă depășită. Întreaga atenție mi-o solicită dorința de a merge mai departe ; vreau să-mi adun toate forțele pentru a repurta victoria. Acest lucru e necesar. Trebuie să luptăm din toate puterile împotriva aceluia ce își închipuie că dramaturgia poate fi creată la birou, fără să vezi nimic, fără să cunoști nimic. Acestor oameni să le răspundem prin adevăratele noastre opere de artă. Atunci vor pricepe că ei greșesc și că noi avem dreptate !